

SLOVENIJA

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Gosposka 12 — Naročnina četrtletno 15 din, za pol leta 30 din, za vse leto 60 din — Posamezna šteč. 2 din — V zamejstvo za vse leto 90 din — Poštoček rač.: Ljubljana 16.176 — Rokopisov ne vračamo — Oglasi po tarifu — Izhaja vsakega 1., 11. in 21. v mesecu — Tiska tiskarna M. Hrovatin v Ljubljani

Kadar narod daje duška svoji jezi

Zadnje dneve smo brali o ostrih političnih obračunavanjih v Romuniji. Pri tem smo se spomnili kako obračunavajo politično tudi v Franciji. Seveda vsak po svoji. Ob tej priliki pa ne bo odveč, če se spomnimo na politične obračune pri nas. V Sloveniji nimamo dosti povedati, dasi je strankarstvo gotovo zelo zagrizeno, vendar do izgrediv drugih ni prišlo, izjemo delajo zločini »Orjune« in dogodki, ki so znani kot »šenčurški dogodki«.

V politični zgodovini srbskega naroda je pa znan izraz »narodni odisaji«.

Sedem let je kralj Milan Obrenović izvrševal absolutno vladno s podporo napredne stranke. Ti naprednjaki so bili kralju brezpogojno poslušni in so od njega vse prenašali, nasproti svojim političnim tekmečem in naproti radikalom, ki so pa izvajali skrajno strahovladno. Nazadnje pa se je ta skupna igra med kraljem in naprednjaki izrabila, zlasti je bilo težko breme srbsko-bolgarska vojna in kralj Milan je za svoje namene potreboval vladno, sestavljeno iz ljudi, ki so imeli več opore v ljudstvu. Nameral se je ločiti od svoje žene in začasno odstopiti, zato je moral dobiti vladno z večjim ugledom. Radikali in liberalci so prejšnje leto sklenili sporazum, zato skoraj ni bilo mogoče izročiti vlade samim liberalcem brez radikalov. In tako je sestavil 1. junija 1887. Jovan Ristić tako imenovano zvezno vladno iz svojih pripadnikov in iz radikalov.

Po dolgi dobi diktature in političnega nasilstva, je nastopila spet demokratična vladavina. Veselje med srbskim ljudstvom je bilo nepopisno. Po vaseh in trgih so se prirejale gostije, plesi, narodne veselice, v prestolnico so pošiljali odposlanstva, ki naj samo pozdravijo novo vladno. Novi ministri kar niso mogli priti do nikakega dela, ker so morali neprenehoma sprejemati obiske ljudi z dežele, ki so jih prihajali pozdravljati. To politično svatovsko razpoloženje je imenovalo radikalno glasilo »Odjek« — »veličanstveni narodni odisaji«. Nazadnje je morala vlada odposlanstva naravnost prepovedati, ker drugače sploh ne bi bila mogla priti do nikakega dela. Naenkrat pa je »veličanstveni narodni odisaji« naredil je tuden preobrat. Po vaseh in po trgih so se namreč začeli ljudje maščevati nad vplivnimi nosilci in podporniki prejšnjega režima. To se je razširilo kakor nalezljiva kuga in naprednjaški list »Videlo« je naštel, da je bilo tedaj 140 naprednjakov pobitih, nekako ravno toliko poškodovanih, 50 hiš je bilo porušanih in 70 požarov je bilo povzročenih. Linčanje naprednjakov se je vršilo predvsem v vzhodni Srbiji v okrožjih požarevskem, čuprijskem, zajčarskem, aleksinskem. Vidi se, da je bilo posebno tam, kjer je bila pet let prej timoška vstaja. Posebno priljubljeno je bilo poniževanje naprednjakov na ta način, da so jih jahali in bičali kot konje.

To mučenje se ni vršilo na pobudo novih oblastnikov, vendar se lahko reče, da bi bila nova oblast lahko proti temu odločene nastopila in ga prej zadržala. Lahko bi bila vpeljala v dotičnih krajih preki sod, ki bi bil s stvarjo hitro končal, pa tega ni storila, ker je bila kot demokratična svobodna vlada po dolgem političnem pritisku sploh zelo proti vsakemu pritisku od strani oblasti.

V Belgradu samem se je ta »odisaj« pokazal samo malo. Pri manifestacijah novi vladi, je nekoliko množice prišlo pred hišo bivšega naprednjaškega ministrskega predsednika Garašanina in iz množice je prišel kamen v njegovo okno. On sam se je prikazal pri oknu, oddal v množico pet revolverjskih streliv in mirno kadil cigareto. To je pokvarilo množici »veselje«.

Drugi znani »odisaji« se je izvršil 14. maja 1889. Ta dan so naprednjaki držali na vrtu »Velike pivare« v Belgradu glavni

zbor svoje stranke. Tja je navalila belgrajska drhal in je h koncu začela metati iz parka kamenje in zadela nekoliko naprednjakov. Potem se je večji del zborovalcev razšel, v »Veliki pivari« je ostal pri kosilu Garašanin s stotino tovarišev. Tedaj je spet začelo padati kamenje. Naprednjaki so se umaknili v dvorano, napadaleci so se spravi najprej na njihovo kosilo, potem pa so s kamenjem napadli poslopje pivovarne. Naprednjaki so nato po nasvetu notranjega ministra skušali skrivaj oditi iz pivovarne, žandarmerija je na konjih razganjala demonstrante, vendar so bili naprednjaki zelo kamenjani. Potem je množica napadla še »Kazino«, kamor je prišlo iskat več naprednjakov pribežališča, in je tudi »Kazino« močno razbila. Naslednjega dne pa je množica napadla še Pandilovo trgovino, ker se je slišalo, da je v njej mnogo naprednjakov. Tudi tam so naprednjaki precej trpeli.

Ti dogodki niso bili več spontani izraz ljudske nejevolje, ampak so bili po preprici z zgodovinarjev le bolj narejeni. Belgrajska drhal je bila naročena, naj pač malo podemonstrira proti naprednjakom in naj jim nekoliko zagreni zborovalsko vesele.

Vojna in politika

Pomirjenje na Balkanu.

Nevarnost novih vojnih zapletljajev na Balkanu je popolnoma odstranjena vsaj za enkrat. Videti je bilo, da se bo Bolgarija takoj popolnoma pridružila silam osi in sicer naravnost z namenom, da pod njihovo zaščito postavi svoje revizionistične zahteve naproti Grčiji in Jugoslaviji. Videti je bilo, da se že začenjajo priprave v javnem mnenju Bolgarov za primerna resonančna tla. Potem pa je naenkrat potegnil drug veter. Odločilni krogi so odločno zatajili hujskače in krepko poudarili svojo namero, ohraniti prijateljstvo z Jugoslavijo. Vrh tega so se tudi iz sosednje Madžarske oglašili in napovedovali, da hočejo prijateljstvo z Jugoslavijo ne samo ohraniti, ampak celo poglobiti in razširiti.

Vzrokov za vse te pojave ne moremo točno ugotoviti, gotovo pa je, da to ni samo nasledek ugodnega razvoja italijansko-grške vojne za Grke, zato se precej domneva, da je izpremenjen položaj knjižiti v zaslugo odločni volji Zveze svetovetov, da se bojišče na Balkanu ne razširi.

Grški uspehi.

Brez dvoma je, da Grki dosegajo v svoji vojni z Italijo uspehe, kakor jih ni ob pričetku vojne nihče pričakoval. Zasedli so Porto Edda, kakor so Italijani, na čast najdražji hčerki Mussolinija in soprogi Ciana, prekrstili Santi Quaranta, in zasedli so tudi Argirokastra. Njihova najnovejša poročila govore o nadaljnjem uspešnem prodiranju. V Italiji so se izvršile važne osebne izpremembe. Odstopil je načelnik vrhovnega generalnega štaba Badoglio, dalje šef generalnega štaba za mornarico in poveljnik Dodekaneza. Italijansko časopisje se vzdržuje komentarjev, navaja pa, da se je načelnik generalnega štaba že dalj časa hotel umakniti. Razumljivo je, da se tudi drugo nevtrarno časopisje vzdržuje ob teh izpremembah v Italiji razlag in ugibanj.

Nemško-angleška zrakovna vojna.

Ta vojna traja dalje, vendar so Nemci dovolili Londončanom med tem 24urni odmor, ki se je tem gotovo zelo prilegel. Vedno bolj se poudarja, da se nemškim zrakovnim napadom občutljivo pridružuje vojna s podmornicami, ki povzroča Angležem precej skrbi. Vsak dan slišimo poročila, kako Amerikanci do skrajnosti napenjajo svoje sile, da nudijo Angležem vso mogočo

Drhal je pač potem napravila več, kakor je bilo naročeno. Pri takih prilikah se nikoli prej ne ve, ali se bodo take vrste napadniki držali točno programa. Tudi politična se ob teh prilikah ni izkazala s tako odločnostjo kakor včasih. Notranji minister Taušanović se je takrat osebno uveljavljal, pa bolj kot ljudski demagog kakor kot najvišji predstavnik oblasti.

Kadar so taki »odduški« spontani odgovor zatiranega ljudstva na politična nasilstva in krivice od zgoraj, jih je mogoče zagovarjati, če ne opravičevati. Odgovorni so zanje tisti, ki so delali politična nasilja in krivice. Kadar pa ljudsko množico izrabijo politični machiavelisti z drugega konca in napravi iz tega ogabno igro, je pa seveda vsak zagovor nemogoč. V časih, v katerih se politično nasilstvo če ne opravičuje ali celo slavi, pa vsaj brez vsega mirno prenaša tudi od ljudi, ki se imajo za popolnoma moralne, je treba računati, da bo prišlo še marsikje do marsikakih političnih obračunov, mogoče tudi do »odisajev«. Kjer ne bodo računali moralni, je vedno mogoče, da tudi obračuni ne bodo na moralni višini.

pomoč v orožju in drugače. V zadnjem času so obljubili Amerikanci vso pomoč tudi grškemu narodu.

ZAPISKI

† Vseučiliški profesor dr. Janez Plečnik

Spet je padel steber slovenske medicinske fakultete, ki je šele letos prav zadihala, ko ji je bilo vsaj zagotovljeno, da bo razširjena v popolno fakulteto. Za dr. Alfredom Šerkom je šel v onostranstvo dne 5. grudnia t. l., na dan sv. Miklavža, prof. dr. Janez Plečnik, ki je s prof. dr. Šerkom ustanavljal slovensko medicinsko fakulteto takoj ob ustanovitvi slovenskega vseučilišča in prenašal vse sunke, ki so toliko let izpodmikalili tla posebno še medicinski fakulteti slovenskega vseučilišča. Prof. dr. Janez Plečnik je oral ledino za našo najvišjo zdravstveno ustanovo. Učil je anatomijo, priredil tudi učno knjigo »Anatomijo« ter je veliko storil za slovensko zdravniško izrazoslovje. Dr. Janez Plečnik je bil pa predvsem učenik, ki je dajal podlago za zdravniško vedo prihodnjim slovenskim zdravnikom v najtežjih razmerah in pri najskromnejših pripomočkih, ki so bila in so slovenski medicinski fakulteti na razpolago. Bil je v svoji stroki mož, ki je stal vstrice anatomom velikih vseučilišč zaradi svojega velikega izkustva in popolne zatopljenosti v svojo znanost. Dr. Janez Plečnik je bil rojen v Ljubljani 1. 1875. in je dosegel le dobrih 65 let.

Kot človek je bil prof. dr. Janez Plečnik mož čisto svoje vrste. Zunanje oglašenosti, izlize civilizacije ter praznih besed ni maral, bil je popolnoma vdan naravi in se je v nji najbolj počutil. Bil je sam svoj in ni imel veliko prijateljev. Od svojega prepričanja in mnenja ni odnehal, čeprav je bil sicer mehka, dobra duša. Ljubil je pa glasbo prav kakor veliko medicinskih velikanov, njegovih profesorjev na durajskem vseučilišču, kjer je dr. Janez Plečnik študiral. Bil je naravnost virtuos za klavir. Kako je bil pa zračen s slovenskim ljudstvom, dokazujejo njegove besede, ki jih je

Naročnikom!

Vse svoje naročnike, stare pa tudi tiste, ki jih štejemo kot naročnike, ker nam pošiljanje lista niso vrnili, prosimo, da nam poravnajo naročnino, kolikor so v zastanku z njo.

Če bi kdo izmed zadnjih iz kakršnega koli razloga lista v bodoče ne hotel več imeti naročenega, se zanašamo, da nam bo to povedal, za nazaj pa naročnino poravnal.

UPRAVA »SLOVENIJE«

Vojna na Daljnem vzhodu.

Na Kitajskem se pozna, da je odprta Birmanska cesta Čangkajšeku in da mu prihaja po njej znatna pomoč. To pomoč čutijo Japonci zelo neprijetno. Videti je pa tudi, da Japonci sami od sebe zmanjšujejo svoje napore na Kitajskem. Iz tega nekateri sklepajo, da hočejo sprostiti nekaj svojih sil na Kitajskem in da imajo v očeh drugih sil za bodočnost, in to naj bi bila Nizozemska vzhodna Indija. Nekateri že vneto ugibajo, ali bodo Amerikanci mogli trpeti kak tak napad, ali ne bo njihova mornarica v tem primeru aktivno nastopila. V tem primeru bi seveda Amerikanci morali svoje priprave usmeriti na to stran. Vprašanje bi nastalo, ali bi mogli istočasno obenem nuditi toliko pomoči Angležem, da bi jim zadostovala za potrebe zrakovne in podmorske vojne z Nemci.

izrekel z velikim poudarkom nekoč pred precej leti, ko smo govorili o naših glasbenih stvarih, posebej pa še o naših ljubljanskih koncertnih prireditvah. Dr. Plečnik je dejal: »Kaj nam je treba obravnavati o koncertih, koncertne dvorane slovenskega ljudstva so cerkve, iz cerkvene glasbe zajema naše ljudstvo vse umetnostno čutenje in ves glasbeni užitek!« Ker je bil tako hudo zračen s slovenskim ljudstvom, je najrajši občeval z najpreprostejšimi ljudmi.

Dr. Janez Plečnik se ni silil v javnost in se je je celo izogibal. Pisal je v »Mladiko« ter iskal izvirni slovenski besedni izraz. Bil je pokončen Slovenec do kraja. Naš list ga je štel med svoje naročnike. Pokopan je bil 7. grudnia t. l. pri sv. Križu v Ljubljani in je njegovo truplo ležalo na žalah na odru v kapeli sv. Miklavža, ki jo je zasnoval njegov brat vseučil. prof. arhitekt Jože Plečnik.

Naj bo lahka groba odeja v slovenski zemlji slovenskemu učenjaku in čistemu Slovenceu!

—a—

O razcepljenih radikalih in naprednem mišljenju

Radikali v Sloveniji — to je od vsega začetka pomenilo tiste ljudi, ki doma niso šteli, pa so hoteli veljati kot obesek srbske radikalne stranke. Te zadnje največ zato, ker je kazalo, da bodo spričo svoje politične veljave in vaje zmeraj vsaj blizu vlade, če že ne sploh na njej, in ker je zaradi tega obetalo, da bodo tudi njeni neomajno zvesti pripadniki v Sloveniji dobili nekaj pomena. Da so bili zmeraj samo skupina majhnega števila ljudi, ki sicer v slovenskem javnem življenju sploh ne bi šteli, dokazuje najbolj to, da se niso mogli kot samostojna skupina ves čas in nikjer v našem narodu zasidrali. Njih politična dejavnost se je očitovala v tem, da so zmeraj samo obletavali razne radi-

kalne veljake, in da so se seveda potem, ko so se srbski radikali razcepili na tri struje, tudi oni razšli na tri plati. V slovenskem političnem življenju seveda ne bodo nikoli pomenili nič več, kakor kar bodo pomenili srbski radikali v državi.

Glede na vse to bi bilo sploh komaj vredno, ukvarjati se z njimi, razen kolikor so tudi eno izmed znamenitih našega razdrapanega političnega življenja. Prav v tem pogledu pa so prav zanimivi. In res mikaven je sestavek z značilnim naslovom »Za skledo leče...«, ki ga je dal dr. Puc priobčiti v svoji »Slovenski besedi«. Dr. Puc je namreč v teh časih neomajen pripadnik staroradikalov. Od njega — ali njih — se je pa odcepilo pri nas nekaj ljudi, ki bi hoteli biti rajši pri radikalnem disidentu dr. Lazi Markoviću, ki je tudi minister. To pa seveda dr. Puc ne hodi v prikladi. In zato jim »pri skledi leče« da brati hude levite, češ da so s svojo opredelitvijo »potegnili močno črto preko svojega naprednega mišljenja in da nimajo v tem pogledu niti najmanjše moralne pravice, sklicevati se na kakršna koli gesla, ki bi samo malce cikala na slovensko naprednost«.

Ob teh besedah je sicer očitno to, da se šteje izdajatelj »Slovenske besede« za človeka naprednega mišljenja, toda nikomur ne bo jasno, kakšne zvrsti naj bi bilo to napredno mišljenje, tudi če ga vzame zgolj v ožjem politično-kulturnem smislu, ki mora pač v tem primeru edino šteti. Kajti napredno mišljenje v politiki pomeni na vsak način priznanje demokratičnega načela, priznanje in spoštovanje svobode vesti in besede, spoštovanje in upoštevanje tudi vsakega nasprotnega prepričanja. Kdor pa pozna politično preteklost petomajskega dr. Puca, ta ve, da je njegovo napredno mišljenje in napredno mišljenje ljudi okoli njega natančno iste zvrsti kakor mišljenje tistih, do katerih bi se hotel opredeliti z njim.

Sicer pa — kaj če bi nam »Slovenska beseda« nekoliko poglobljevala svoj pojem naprednega mišljenja na politični dejavnosti svojih ljudi recimo ob petomajskih volitvah. Za zglede ne bo v zadregi, če samo malo pobrska v našem listu.

Samostojna gospodarska ozemlja ob jugoslovenskem centralizmu

Če izvažamo Hrvaško, živimo še zmeraj v eni najbolj centralističnih držav na svetu. Toda ta centralizem je že od vsega začetka veljal samo za Slovence in Hrvatce, od lanskega 26. avgusta dalje pa sploh samo še za Slovence. Srbija je imela dejansko zmeraj svojo samoupravo, ki so jo izvajali iz Beograda, pri čemer je bila še

za toliko na boljšem, ker so ji bili pri centralizirani državni blagajni v prvi vrsti na razpolago vsi državni dohodki. Tako si moramo Slovenci zidati na primer svoje gimnazije sami iz banovinskih dajatev, če jih hočemo imeti, v Beogradu pa jih zida država, seveda tudi z našim denarjem.

Pa tudi sicer so na jugu centralizem zmeraj krojili po svojih koristih. Kadar smo mi Slovenci hoteli imeti samoupravo, so zagnali jugoslovenci veliko vpije, češ pogledajte, carinske meje hočejo postaviti med Slovenijo in ostalo državo. Nič ni pomagalo, da tega nismo nikoli zahtevali, da smo bili marveč še za osnove vse večje gospodarske enote, ne pa za razbijanje že obstoječe — jugoslovenci so hoteli ovajati in obrekovati, in v ta namen niso bili nikoli izbirani. Nič ni pomagalo, če smo ravno mi Slovenci bili vsaj v notranjosti naše države za čim svobodnejšo izmeno dobrin, medtem ko so na primer v Beogradu že 1921. leta uvedli na nekatere obrtne izdelke visoko užitnino, večjo od kakršne zaščitne carine, da je bila slovenska obrt v teh izdelkih dejansko izločena — Slovenci smo bili separatisti, menda zato, ker se je Beograd od nas separiral. Prav kakor v tisti operetni šali: »Vi ga samo zato ne vidite, ker je on slep«.

Te dni je ban moravske banovine prepovedal izvoz žita in masti v ostale banovine. Nam se sicer zdi, da je vsaka taka prepoved protizakonita, dokler živimo v eni državi. Ne gre, da bi si ena banovina tako rekoč naredila zalogo za čas, ko bodo cene narasle, medtem bi pa lahko uvažala iz drugih za cenen denar vse tisto, kar ji manjka. Dejansko je s to odredbo postala moravska banovina neko samostojno gospodarsko ozemlje, tisto torej, kar so jugoslovenci podtikali zmeraj nam kot največji greh.

Na vsak način je treba v tem pogledu napraviti red, in sicer hitro in odločno. Če ne, se moramo tudi mi pobrigati zase. Veliko življenjskonujnih potrebščin izvažamo na jug: krompir, usnje, obrtne izdelke. V sestavu zaprtih gospodarskih ozemelj nam ne kaže drugega, kakor tudi prepovedati izvoz v banovine, ki so to že storile, potem pa z izmeno naših pridelkov in izdelkov dobiti tisto, kar potrebujemo. Sicer se nam bo zgodilo, da bomo običajni nekje brez življenjskih potrebščin, ki jih izvažamo, za svoje pa bomo imeli samo nekaj razvrednotenega denarja.

Menda se še ni zlepa kakšna stvar tako sama speljala do nesmisla kakor jugoslovenci nacionalni centralizem.

Nebogljenost

»Jutro« se jezi, da dopisniki slovenskih dnevnikov čedalje bolj mrevarijo slovensčino. Človek bi mislil, da je morebiti le že kedaj šlo vase in da je samo postalo

»zaprepačeno« nad volapükovsko kolo-bocijo, s katero polnijo njegovi sodelavci dan za dnem, ali po jutranje »dnevno« njegove predele.

Pa res ni bilo treba dolgo brati, da je človek spoznal svojo zmoto in jutranjo jezikovno neomajnost. Kar takoj se je spravilo nad »slovenoborec«, ki da so se začeli ogibati besede otvoriti in ki nočejo več odpirati razslav, ampak jih odpirajo. Kajti jutranji človek pravi, da se, kolikor on ve, odpirajo samo vrata in podobne stvari, ne pa morebiti kakšne razstave ali slovesnosti. In kakor pripoveduje dalje, je šel v tem globokomnem premišljevanju domov in poskušal odpreti večerjo, pa mu ni šlo. Zato prosi za svet, kako bi si pomagal, da ne ostane brez večerje.

Sicer si je duhovitež prav za prav besedo že sam položil v usta, pa mu vendarle mi še izrečno in posebej priporočamo, naj si pač večerjo »otvori«, če se mu tako bolj imenitno zdi.

Prav ta tako nazarensko nerodna primera je pa dokaz, kako kočljivo je, če skuša kdo duhoviti ob popolnem pomanjkanju vsaj neke majhne miselne sposobnosti. Če bi le malo, samo majhno znal misliti po slovensko, bi vedel, da slovenski človek niti ne odpira niti ne odvarja svojih večerij, razen kadar gre morebiti za kakšne konzervne škallje, ampak kar preprosto rajši začne večerjati. In tako začenja delati še mnogo drugih stvari, ki jih — tudi v prisposobi — ne kaže odpirati.

H koneu naj pa storimo še krščansko delo usmiljenja in poučimo nevednega, da pomeni otvoriti v hrvaščini natančno isto kar v slovensščini odpreti. In Hrvatje odvarjajo razslave prav tako kakor hišna vrata. Oni so pač taki, da so s svojim jezikom zadovoljni, pa jim zato še na misel ne prihaja, da bi po zgledu naših manjvrednostnikov začeli morebiti rabiti našo besedo odpirati za razstave in slovesnosti, domača beseda pa bi jim bila dobra samo za vrata in lese.

Georg s Washington in njegovi prijatelji

George Washington je imel prijatelja, s katerim sta bila v vojni vsakdanja tovariša. Ker je bil ta prijatelj zelo prikupnega in zdržnega vedenja, se je Washington tudi kot predsednik vsak dan z njim prijateljsko shajal. Kakor je bil to izvrsten prijatelj, vendar pa ni imel talenta, da bi si bil sam ustvaril prijeten obstoj. Tedaj se je nenadoma primerilo, da je imel Washington oddati prav dobičkanosno, pa ne težko službo. Vsi so bili prepričani, da bo to službo naklonil svojemu prijatelju. To pa se ni zgodilo. Med prosilci za to službo se je namreč naenkrat pojavil človek, ki je bil skrajn Washingtonov strankarski nasprot-

nik, ki mu je kot tak že marsikak načrt prekrizal, ki pa je bil obenem osebno poštenjak in za prosto službo zelo sposoben. Washington mu je brez vsega službo podelil. Ko ga je radi tega vprašal neki skupni znanec njega in njegovega prijatelja, zakaj da je prezrl svojega najboljšega prijatelja, mu je predsednik odgovoril: »Nisem samo George Washington, ampak tudi predsednik, ki mu je kot tak že marsikak načrt ton bi bil golovo vsako uslugo napravil svojemu prijatelju, kot predsednik Združenih držav sem pa moral službo podeliti najposlednejšemu prosilecu.«

Če bi vsi demokratični politiki ravnali tako, bi demokracije ne bile izgubile toliko na ugledu. Washington se daleč razlikuje od politikov, ki žele priti na oblast prav posebej zato, da bi mogli nagraditi svoje osebne prijatelje.

Za novo Evropo

Pred kratkim je zborovala v Zürichu Evropska zveza. Ta zveza je pri nas manj znana kakor Panevropa, ki jo vodi Coudenhove-Calergi, kar je nazadnje razumljivo, ker so njeni udje zgolj švicarski državljani. Vendar pa je njeno delo prav tako pomembno, saj je Švica nekakšna osrednja evropska dežela, ne samo zemljepisno, ne samo geopolitično, ampak najmanj toliko, če ne še bolj miselno, kulturno in človečno. Kajti Švica je dežela prave evropske omike, stare kmečke demokracije, stik treh velikih, starih kulturnih narodov, ki pa žive prav zaradi švicarskega demokratičnega državnega ustroja v najlepši edinosti med seboj. In dobro je, če se zmeraj znova pokličemo v spomin dejstvo, da je ta Švica, kljub temu, da je že sama majhna država, vendarle razdeljena na 25 kantonov, zveznih držav, od katerih so nekatere komaj večje od naših okrajnih glavarstev. In še to je dobro imeti pred očmi, da so bili spočetka v soprispežni zavezi Švicarji združeni dejansko samo, kolikor in kadar jim je grozila nevarnost od zunaj, da pa jim je ravno od zveze spoštovana neodvisnost kantonov omogočila in dala, da so se kantoni bolj in bolj tesno navezavali eden na drugega in da šteje zato danes Švica med države, ki so navznoter v rahli zvezi, pa vendar obenem navzven tako strnjene, kakor niso državljani nobene centralistične države na svetu.

Ne škoduje, če se zmeraj spet vsega tega zavedamo, ko nam vsak hip vstajajo razni državotvorni preroki od vseh strani, ki bi nam navzlic vsem bridkim 22 letnim skušnjavam hoteli natvesti, da je zvezna ureditev, če že ne naravnost škodljiva, pa vsaj od sila kočljiva zadeva, nad katero morajo samozvani vodiki šele globokomno premisljevati.

Zborovanje evropske zveze je bilo v znamenju prav tako pravega švicarskega kakor pravega evropskega duha. Osrednji predsednik dr. Hans Bauer je poročal o položaju Švice v prihodnji Evropi in poudaril, da veruje v misel, ki jo je izrekel švicarski general Guisan ob praznovanju obletnice zmage pri Morgartenu nad Avstriji: »Prilagoditi se hočemo novi Evropi, pa na švicarski način.« Obnova naj pride iz Švice. Kajti Evropa se more združiti samo, če zbere svoje države v zveznem sestavu kot enakopravne, upošteva njihno tradicionalno posebnost in različnost, kakor se je to obneslo v švicarski zgodovini. Gospodarski pisatelj Merkur iz Zürichja pa je govoril o novi uravnavi gospodarstva v demokraciji. Evropska zveza hoče urediti gospodarstvo na načelih široke samouprave, ki ji je osnova svoboda in solidarnost v gospodarskem in družabnem življenju.

Važnost prehrane v političnem in gospodarskem življenju

Lansko leto je izšla v angleščini pri Zvezi narodov zanimiva knjiga »Food and Welfare (Hrana in blaginja)«. Spisal jo je F. L. McDougall. Pisatelj ugotavlja, da je prvi pogoj družabne in politične zadovoljnosti narodov zadostna prehrana ljudstva. To vprašanje se pa že dolgo zanemarljivo. Pravih lakot sicer v zahodni Evropi že kakih sto let ni bilo več, če se izvažata morebiti svetovna vojna in današnja Španija. Vendar so pa danes v mnogih evropskih deželah razmere, ki so že pravi lakoti čisto blizu in kjer imajo široke ljudske množice premalo hrane, posebno v Srednji in južni Evropi. Pisatelj kaže tudi, kako žalostne so postale socialne razmere v deže-

Uprava star Srbije

(Odlomki iz »Politične zgodovine Srbije« Slobodana Jovanovića)

(Nadaljevanje.)

Prizadevanja vseh vladarjev in vlad v prvih desetletjih srbske državnosti so bile usmerjene na ustvarjanje močne »policijske oblasti«. Vstaje so razrahljale javno varnost, med narodom je bilo mnogo orožja, junaki ustajajo so prišli od kruha in si ga iskali kot »odmetniki«. Vrhunec teh prizadevanj je Garašaninov policijski zakon. O njem pravi Jovanović leta 1933: »S tem zakonom, ki je dal policiji oblast in pravico, da sodi o prestopkih in izreka telesne kazni, je ustanovljena močna policijska oblast, ki še vedno traja, samo malo omiljena.«

Čeprav je uradništvo izviralo iz naroda, si je z avtokratičnimi metodami narod odtujilo. Nižje, posebno podeželsko, je bilo slabo usposobljeno za svojo službo. Razumnštva Srbije v početkih svoje lastne države imela ni; že sama pismenost je odpirala vrata do uglednih uradniških mest. Pozneje so knezi sprejemali v svojo službo prečanske izsolane Srbe, kar je pa med Srbijanci izzivalo zavist. Da jo pomirijo, so morali knezi nekvalificirano srbijansko uradništvo zadržati v službah.

Uradništvo je bilo slabo plačano — prvič ker finance niso bile urejene, drugič ker se knezi niso upali ljudstvu, ki je glede obdavčevanja bilo od Turkov razvajeno (najzidanejši davek je bil bakšiš), nalagati davkov, ki bi bilo omogočalo spodobno plačevanje uradništva, tretjič ker se uradniško delo ni upoštevalo; kmetu, pa tudi knezu in njegovim veljakom se je zdelo,

da pomeni pisanje po papirju v primeri z delom na polju bolj ali manj postavljanje. (Jovanović.)

Vse razumnštvo, pa tudi uradništvo se je cepilo na stranki Karadjordjevičevcev in Obrenovičevcev. Radi svoje kariere se je seveda moral sleherni uradnik delati za gorečega pripadnika ravno vladajoče vladarske rodovine, vedoč, da ga, če pride do spremembe na prestolu, čaka odpust iz državne službe. S plačo že tako in tako ni izhajal; neko rezervo za čas, ko bo brez službe, si je tudi moral dati na stran; ni čuda da je posegal po starem turškem sredstvu »bakšiš«, da si napolni svoj žep. Nekaj sramotnega nista videla v jemanju »bakšiša« niti uradnik niti tisti, ki ga je dal, saj je bil tradicionalen še iz turških časov. Ljudstvo, ki je živelo toliko stoletij brezpravno pod režimom, kakor je bil turški, ni moglo imeti zavesti o nekih pravicah, ki mu grejo kot človeku in državljanu, ampak je mislilo, da si jih mora kupiti, kolikor je tudi njegov zahtevek utemeljen in pravičen. Značilna je zgodba o dveh macedoncih, ki primerjata stari turški in novi režim in soglasno ugotovita, da je smel tisti, ki je kot stranka podkupil turškega uradnika, računati s tem, da ta uradnik od nasprotnika ne bo vzel denarja in odločil njemu v korist, medtem ko novi uradnik jemlje denar od obeh, nazadnje pa pravično odloči.

Zapleten najprej v večne dinastične, pozneje v strankarske borbe, je uradnik prišel do naziranja, da predstavlja njegova plača zgolj nagrado za njegovo dinastično ali strankarsko zvestobo, za njegovo delo pa da mu gre preko tega nagrada. Tako je prišlo do tega, da se je izcimila neka ta-

rifa za »bakšiš«. Navada »bakšiša« ima pa še svojo drugo, mnogo bolj škodljivo plat: če ni povoda za »uradovanje« in s tem povoda za »bakšiš«, se pa naredi; oblast začenja sama izmišljevali kazenska dela in ustvarjati upravne prestopke, samo da ima povod — kakor glasi tehnični izraz: »šarafljenje«. S takimi načini uradnik ubija kar dve muhi z enim udarcem: pride do bakšiša in, če je izbral za »šarafljenje« osebo, ki režimu ni po volji, si pridobi »goraj« še zasluge. (Jovanović.)

V ozračju, ki je vladalo v Srbiji pod Obrenovičevi, je takih »goraj« slabo zapisanih oseb, bilo vedno dovolj. Uradništvo te dobe popisuje Jovanović takole: »Uradniki so postali civilni najemniki, pripravljeni, da služijo zaradi kruha vsakemu režimu. S to svojo breznačajnostjo so postali v našem javnem življenju element pokvarjenosti. Politik Lešnjaniin je zahteval od uradnika, da naj služi državi; zaradi zloglasnega § 76. je pa postal sluga režima, kar je pa nekaj čisto drugega.« Jovanović citira Bismarcka, ki je nekoč rekel, da se na Balkanu nič ne doseže »brez mazanja«, v dokaz, da je bil »bakšiš« splošna balkanska razvada.

Nasledki dinastične razcepljenosti in nezaupanje kneza do naroda je bilo bohotno konfidencijstvo. Jovanović nam pripoveduje o »črnih knjigah«, v katere je policijski zapisoval vsakogar, ki je bil nasprotnik sedanjega slanjca. S tem je uradništvu bila dana možnost, da se maščuje za nesprejeti »bakšiš« ali ne dovolj izkazano spoštovanje ali pa da — zopet ne zastoj — svojim prijateljem izkaže usluge, da »pritisne« njihovega nasprotnika.

(Konec prihodnjic)

lah, ki so prej veliko žita izvažale: na Madžarskem, v Romuniji in Jugoslaviji. V nekaterih krajih srednje in vzhodne Evrope je prišlo že tako daleč, da je denarno gospodarstvo kakor v srednjem veku že skoraj prenehalo.

Pisatelj navaja tudi nekaj predlogov in misli, kakor bi bilo mogoče razmere preosnovati. Med poglavitnimi ovirami je seveda avtarkično prizadevanje. Toda medtem je izbruhnila vojna, in danes je avtarkična, želja držav za samopreskrbo, bolj v časih, kakor je bila kedaj prej.

Kaj pišejo listi

Duh in smisel deklaracije

Ko govori »Obzor« o delu bivšega Jugoslovenskega odbora med svetovno vojno, omenja tudi krfsko deklaracijo in pravi:

Krfska deklaracija je pomenila dejansko polom Pašičevega načrta. Pokojni Trumbić je bil mnenja, da bi ne bil Pašić nikoli podpisal Krfske deklaracije, če bi ne bila Srbija v tako težkem položaju. Krfska deklaracija pa je imela neko pomanjkljivost, ni namreč zavezavala Srbije nasproti njenim zaveznikom, da se drži sklenjenega sporazuma. Tukaj ni mesta, da bi se preiskalo, če bi bil Jugoslovanski odbor mogoče to zahtevati ali če bi bil dobil tako zavezo od srbske vlade, če bi jo bil zahteval. Dejstvo je, da so vodilni srbski politiki po vojni izjavili, da je imela Krfska deklaracija samo manifestacijski značaj in da ni predstavljala nobene pravne niti pravne zaveze za Srbijo. Tako razlago so dali Krfski deklaraciji zato, da bi se izognili spojitvi zaveze, da se bo nova ustava sprejela s kvalificirano večino, brez nadglasovanja. A ravno ta točka je bistvo duha in črke Krfske deklaracije. Srbski politiki pa so nasprotno trdili, da je glavna točka Krfske deklaracije poudarek, da so Hrvati, Srbi in Slovenci en narod.

Res pa je bilo ravno to mesto manifestacijskega značaja, ker je očitno, da se ne more z neko manifestacijo odrediti, če so Srbi, Hrvati in Slovenci en ali trije narodi. Če so en narod, potem ni mogoče napraviti iz njih z deklaracijo treh narodov. Če so pa trije narodi, tedaj se to dejstvo ne more izbrisati z nobeno resolucijo ali deklaracijo. Toda že sama točka Krfske deklaracije, da se bo sprejela nova ustava s kvalificirano večino, brez nadglasovanja, priznava stvarno obstoj treh narodnih individualnosti.

Po vojni so srbski politiki, potem ko so zavrgli Krfsko deklaracijo, začeli s hegemonistično politiko, katere nasledki so znani in se čutijo tudi danes. Del srbskih politikov se še razdeli s Pašičevo zamislijo. Toda v Jugoslaviji moreta biti vodeni samo dve politiki: hegemonistična, Pašičeva, in enakopravnost, hrvaška, srbska in slovenska naroda. 26. avgust 1939 pomeni po svojem duhu in besedi obsodbo 20letne hegemonistične politike.

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Slovensko zasedbo Radgone in železnice Špilje—Radgona je po vsem tem šteli bolj za pogumno in posrečeno vojaško-politično in železniško-upravno potezo, izvedeno na presenečljiv način, pri čemur so nasprotniki našo moč precenjevali, kakor za vojaško akcijo, ki je z orožjem izvedla svojo nalogo.

Daleč v notranjosti, s pomočjo prostovoljcev in skoraj vseh moških prebivalcev, vojaško dobro zamišljen in pripravljen napad na vse naše straže, posadke, orožniške postaje ter ostale vojaške objekte med Radgono in Špiljem, ki so ga dne 4. februarja 1919 izvedli nemški Avstrijci, da bi popravili, kar so 1. decembra 1918. zagrešili, bi jim po vseh načrtih in računih bil lahko uspel. Vzrok neuspeha je iskati v glavnem v tem, ker nas niso presenetili in zato niso mogli zavzeti radgonskih vojašnic. V trenutku, ko so Železnice in vojašnice s strojnimi in ročnimi granatami pričakovali Miklove oddelke, ki so imeli nalogo, da hipoma vdoro v vojašnice ter jih zasedejo, je odločitev že padla. Oddelki, ki je bil pod mojim poveljstvom, je edini odbil vse sovražne napade ter pozneje s protinapadi spretno pomešan med in za sovražnimi vrstami, preganjal Miklove glavne čete in rezerve. Miklove čete so imele vse naše ostale straže premagane, etične rezerve na razpolago za še vedno mogoče poskus naskočnega vdora v vojašnice, pa smo jim tudi to onemogočili. Brez metalca min, topa ali bombnika bi se Miklovcem bolj težko posrečilo zavzeti vojašnice, razen če bi Miklovi daljši čas oblegali vojašnice, v katerih bi nas bili morali blokirati, ter bi nas z gladom in željo ali zaradi pomanjkanja streliva

Ob 22-letnici

Ob 22letnici zedinjenja piše »Hrvatski dnevnik«:

Za ustanovitev državne skupnosti Hrvatov, Srbov in Slovencev se je delalo v zamejstvu na osnovi misli o njihni narodni enotnosti. Bili so to časi, ko je prevladovalo stališče, da ima vsak narod pravico, osnovati svojo posebno, popolnoma neodvisno državo. Ko se je obravnavalo, kakšna skupina se naj šteje kot narod, je bil upoštevan jezik ali jezikovna sorodnost, potem pa se je na tej podlagi zavzelo tudi stališče, da so Srbi, Hrvati in Slovenci komponente enega in istega naroda. To je bilo brezdvomno napačno stališče, ker ni jezik niti edini niti odločilni činitelj, na osnovi katerega bi bilo treba ustanoviti, če naj imamo neko skupino za narod, kakor ni da bi morali ustanoviti skupno državo zmeraj samo pripadniki istega naroda. Misel državne skupnosti Hrvatov, Srbov in Slovencev ima razen jezikovne enakosti Hrvatov in Srbov in sorodnosti slovenskega jezika s hrvaškim in srbskim še drugo, nam se zdi tudi močnejše opravičilo. To je skupnost naših koristi.

Zastoj v vojni

Švicarski dnevnik »Die Tat« piše o zadnji diplomatični ofenzivi držav osi, pri čemer kaže posebno na to, da s Španijo in Bolgarijo sporazum ni bil dosežen, in pravi:

Kljub tem dejstvom pa bi bilo nepredvidno, že zdaj govoriti, da bi bilo nemško prizadevanje na diplomatičnem polju popolnoma izpodletelo. A težko je tudi, še verjeti v uspeh. Vse je hudo podobno pokrivanju: zasvoju. In ta zastoj je danes na vojaškem polju nedvomno v nepriilog osi. Tega ne spremene nezasišani napadi na angleška mesta, pri katerih zmečejo nemška letala tone bomb. Tam se danes boj ne odloča. Odloča se v Sredozemlju. In tukaj znajo Angleži prav dobro izkoristiti svoj močni položaj. Njihno ladjeje obvladuje »mare nostrum« stodoletno. Taktično nastopajo Angleži zelo pravilno: nasprotnika napadajo na njegovi slabi strani in slaba stran osi je italijanska.

Srbska pravoslavna cerkev je samo srbska

Glede na stalno poudarjanje srbstva srbsko-pravoslavne cerkve piše »Katoliški tjednik«:

Srbsko-pravoslavna cerkev, kakor je to razumljivo, je bila zmeraj tisti činitelj, ki je najbolj vztrajal na posebnem srbskem narodnem izročilu, skrajnem in nedotakljivem, a v kulturnem pogledu je istil srbstvo in pravoslavje. ... Srbska cerkev je tudi v času največje vojne jugoslovenskega kurza, ki ga je sicer od srca podpirala, tenkovestno branila in obranila tako svoje srbsko in kakor svojo srbsko zastavo, očitno v znamenje, da njen zadnji cilj ni jugoslovenstvo, ampak srbstvo.

prisilili, da bi se vdali. Ker se jim, kakor rečeno, ni posrečilo, da bi nas bili presenetili, ker tudi drugega učinkovitega orožja niso imeli pri roki, so njih načrti prepadli. Nič čudnega, da je poglavar cele napadalne akcije, ki je bil drugače znan kot dober častnik, takoj ko se je zdanilo, zapustil bojišče, ker je uvidel, da mu je vkljub skrbni pripravi zmaga splavala po Muri.

Napadaleci, čeprav so bili prostovoljci, seveda niso šteli med dobro disciplinirane bojovnike, v našem primeru bi jim pa najbrž tudi najboljše disciplina ne bila omogočila, da bi zavzeli Radgono.

Obramba naših zunanjih straž, ki so podlegle, ni mogla drugače končati kakor je. Poljske straže brez vsake medsebojne povezanosti ali brez pomoči glavne čete, so do desetkratni premoči, ki jih je obdajala, morale podleči. Primer z mojim oddelkom je izreden in je uspel le zaradi moje dejavnosti, kar moram pibiti, tudi če se to sliši kakor samohvala. Branitelji vojašnic so se dobro držali: odlična je bila obramba Pistorjeve vojašnice; morala, disciplina, izvežbanost in uporabljivost vseh Slovencev za naravnost zgledna.

Naši protinapadi ter preganjanje nasprotnika so bili dokaz, da so vojaki dobro izurjeni, dobro šolani, z željo po osvoboditvi prežeti. Spodbujeni po doseženih uspehih v obrambi so tudi v napadu šli brez strahu naprej, ter preganjali nasprotnika, katerega bojni duh in vrlina sta ravno zaradi naših uspehov padala.

Spopadi v Obrajni, Črničah in Cmureku, kjer smo Slovenci imeli skromne, male posadke, so z ozirom na Radgono, ki je za nasprotnika in za nas veljala kot glavna postojanka, niso imeli za celotni izid bojev večjega pomena, tudi če se niso razvijali povsem tako, kakor bi si mi bili želeli. S hrabrostjo, požrtvovalnostjo in bojevitostjo so se v glavnem vkljub sovražni premoči izkazali seveda tudi tamkajšnji naši oddelki.

„Delavska pravica“ za demokracijo

V teh časih vsesplošnega spogledovanja z različnimi celostnimi avtoritativnimi in drugimi protidemokratskimi sestavi je zanimivo, da piše glasilo krščanskega celovnega ljudstva nedvomno za demokracijo, ko pravi:

Poglavitna osnova našega krščanskega socialističnega gibanja je demokracijska miselnost. Delavstvo naj se svobodno in neodvisno uveljavlja povsod, kjer koli so prizadete njegove koristi. Prav zaradi tega mi vsak čas poudarjamo in zahtevamo svobodno in neodvisno delovanje delavskih strokovnih organizacij, zahtevamo, da Delavska zbornica, ta silno važni delavski zavod pride zopet v roke ljudem, ki bodo pravi zastopniki delavstva. Zahtevamo, da pridejo v vodstvo delavskega zavarovanja ljudje, ki bodo izraz delavske volje, prav tako v Borzo dela. To so zavodi, ki so izključno ustanovljeni in namenjeni delavstvu, se vdržejo iz delavskega denarja in z njim tudi razpolagajo. Zato je popolnoma upravičena naša zahteva, da se pritegne k vodstvu teh zavodov najširši krog delavstva, ki bo ne le nosil odgovornost za poslovanje teh zavodov, ampak tudi odločal o njihovem delu.

Mirovni cilji Velike Britanije

Na Angleškem se zadnje čase spet precej vneto razpravljajo o vojnih ciljih in če ima pomen, da se o njih že danes govori. Churchill sam noče o njih govoriti, kar je navsezadnje že glede na njegov položaj razumljivo. Drugi pa spet opozarjajo na propagandno moč, ki jo ima ponekod zahteva osnih držav za veliko gospodarsko ozemlje. Glede tega poroča londonski dopisnik švicarskega dnevnika »National Zeitung«:

To so nekatere skušnje, na osnovi katerih pravijo mnogi Angleži, da ne gre podcenjevati zapeljavne moči nasprotne propagande za nov red in da se ne sme izmikati duhovnemu razpravljanju. Dejansko se je »Times« že lotil te naloge, in kar pravi o tem, je kot izraz britanske miselnosti zelo zanimivo tudi za tiste, ki bi hoteli kakor Churchill deliti kožo šele potem, ko bi bil medved že ustreljen. »Narodna enotnost«, tako piše »Times«, je v britanskem vladarstvu izjema. V njem vladajoča raznovrstnost je že zgled za mednarodni red. Zamisel celinskih skupin je umetna in ni zakoreninjena v gospodarskih stvarnostih. Britansko vladarstvo kaže tudi pisano mnogovrstnost ustavnih naprav. Eden izmed najbolj življenjsko važnih naukov, ki jih daje velikobritansko vladarstvo svetu, je, da ni nobenega edino veljavnega pravila za mednarodni red. Zenevski sestav slovesnih in oblikovnih zavez se je podrl, ko se je bližala nevarnost. Toda stavba, ki je bila zidana na nezaveznem sodelovanju v stiskah, se je v nevarnosti bolj obnesla kakor

kedaj prej. Ni treba torej poskušati, da bi se vtisnil svetu enoten organizacijski žig. Novo mednarodno sodelovanje mora imeti prilžnost, da se razvije postopoma, in pri razglaskanju mirovnih ciljev naj bi se pokazala rajši smer kakor konec pote. Razloček med mislijo britanske državne skupnosti in mislijo današnjih diktatorjev je pred vsem v pojmovanju pravilne rabe sile. Nobenega mednarodnega reda si ne moremo misliti brez sile; na načinu, kako se sila izvaja, je vse.

Značilno britansko v teh izjavah se nam zdi potrebno nagajenje do naravne, počasne rasti. V nekem poznejšem sestavku pravi »Times«, da je krajevna, celinska in celo vladarsvena samopreskrba, torej avtarkična, blodnja. To utemeljuje pred vsem gospodarsko. Načrt, da bi se zavrnila svetovna izmena dobrin in dela in nadomestila s cepljenjem človeštva na pet delov, ki bi vsakega vladal gospodski narod, pomeni vrnitev v temno dobo. Posebno Velike Britanije ni mogoče niti popolnoma vključiti v Evropo niti je izključiti iz nje.

Najpomembnejše se nam pa zdi, kar ve povedati »Times« o živi demokraciji. Roosevelt »New Deal« je poskus, razložiti demokracijo na novo v luči sodobnih potreb. Roosevelt sam imenuje to novi red. Nobena politična, pravna ne more živeti trajno od ugleda preteklega dela. Prvotno je bila demokracija revolucionarna sila. Boj zoper oboroženo samovoljo ni nikoli dokončno dobljen. Pokazala so se nova vprašanja kakor brezposelnosti množice in valutne politike, ki jim z izročilom svobodnega razmaha sil ne moremo biti kos. V notranjepolitičnem boju 20ih in 30ih let je šlo veliko manj za vladne oblike kakor za gospodarske koristi kapitala in dela. Bilo bi usodno za demokracijo, če bi ljudske množice dobile občutek, da nima njihova volilna pravica nobenega vpliva na poglavitna vprašanja njihovega vsakdanjega življenja. Roosevelt je mobiliziral maledge človeka zoper kapital. Novodobna zahteva po načrtnem delu si prizadeva najti način, da se izloči nerazumnost neurejenega gospodarskega sestava, ki naj bi se prilagodil potrebam svobodnega, samega se upravljajočega občestva. Proizvajalne sile kapitala in dela, ki so se dale na razpolago demokraciji v vojni, bi morale biti na razpolago tudi demokraciji v miru. Mali človek naj dobi vero, da imajo parlamentarne naprave resnično vlogo v njegovem življenju in da ga nimajo za žogo brezosebnega stroja organiziranega kapitala in organiziranega dela.

Naročnike in prijatelje »Slovenije« prosimo, da nam sporoče naslove tistih, ki bi utegnili postati naročniki našega lista. Obstoja lista je odvisen od pomnožitve naročnikov.

sikatore bitke v velikih vojnah. Sovražnik je bil v civilu in v uniformi. Sovražnik je bil doma v hiši in na polju in na cesti. Fronta je bila spredaj, zadaj in na strani. Nasprotni bojovnik je bil bolj komit kakor reden vojak, nevarnost, če je bil kdo ujet, je bila hujska kakor smrt. Vsaka ženska, vsak otrok je bil vohun itd. Vse to so bile težave in nevarnosti, ki jih je treba razumeti in jih je primerjati z gverilskim vojskovanjem. Da smo bili številčno slabši slovenski oddelki oboroženi tako, kakor nasprotnik in da druga naša vojna oprema ni bila na višku, je razumljivo. Mnogo naših vojakov, ki so bili štiri leta v svetovni vojni v strelskih jarkih, je trdilo, da so v radgonskih bojih preživeli živčno bolj napete in nevarne boje kakor vsa leta, ki so jih prebili na različnih bojiščih. Tudi naše izgube v Radgoni ne glede na izgube v Črničah, Obrajni in Cmureku niso bile majhne. Mrtvih, ranjenih, pogrešanih in ujetih je bilo nad štirideset mož in en častnik, medtem ko je imel sovražnik izgub, že zato, ker je napadal, še veliko več.

Obletnica bitke za Radgono gre vsako leto — kakor je šla bitka 1. 1918. sama — popolnoma neopaženo mimo nas. Medtem ko obletnice veliko manj važnih slovenskih dogodkov slave in se jih spominjajo, nima slovenska javnost za radgonske dogodke ter za v Radgoni padle, umrle in še živeče junake iz leta 1918/19 skoraj nobenega smisla, izvzemši, da je bil postavljen spomenik v Gornji Radgoni. Mrtvi tovariši in sorjaki bi najmanj zaslužili, da se jih Slovenci vsaj enkrat na leto, to je na dan bojev in njihove junaške smrti, spomnijo.

Obletnica radgonske bitke, ki je bila napor, žrtve in uspeh Slovencev in Slovenije za Slovence in Slovenijo, bi naj vsaj odslej postala za Slovenijo in za Slovence vredna, da si jo zapomnijo in obdržijo v spominu.

(Dalje prih.)

K U L T U R N I P R E G L E D

Koncert Ljubljanske
filharmonije 1. decembra t. l.

Slaba kakovost orkestra Ljubljanske filharmonije ima svoj vzrok prav v tistem kot stiska, ki je pri slovenskih javnih ali za javnost določenih ustanovah: v pomanjkanju denarnih davatev s strani države. Kdor vidi slovenske bolnišnice, naše železniške postaje in železnice, zaostalost naših mest, stanje naših javnih zgradb, skromna sredstva za naše vseučilišče, nezadostne plače našega uradništva, ki je glavni del našega razumnosti in mnogo drugega, na drugi strani pa primerja, kaj vse se je vsako leto napravilo drugod s tistimi stotinami milijonov dinarjev, ki jih Slovenija vsako leto preveč plačuje v centralo, bo z vso jasnostjo spoznal, v kakšno kulturno zaostalost sta nas spravila naravnost histerično delovanje naših jugoslovenov za centralizem in njihno fanatično pobijanje vsega, kar se je temu upiralo. Gotovo se ti ljudje, pa tudi njihovi nasledniki danes prijemljejo za glavo, ko vidijo sadove svoje blazne politike. Samo tisti, ki ima opraviti s centralo, lahko pove, kako silno težko je za nas Slovence, da pri ustvarjenem centralističnem stanju dobimo kak denar za sebe.

Kakovost simfoničnega orkestra je eden od kriterijev, po katerih se vrednoti kulturna višina naroda. Mi Slovenci imamo vkljub nekaj odličnim umetnikom srednje dober operni orkester, ki se mu včasih pridruži nekaj diletantov s slabimi instrumenti, in po nekaj skušnjah priredi ta tako sestavljen orkester koncert. Radi priznamo idealno prizadevanje posameznikov in njih trud, pritrđiti pa nam mora vsak, ki ima kličkaj glasbeno izobrazbo, da vse, kar je, ne zadostuje, da je začetniško in površno. Na res umetnostni višini stoječi orkester moremo dobiti le tedaj, če bomo imeli dovolj denarnih sredstev. Če bi mi Slovenci že od leta 1918. imeli svojo finančno avtonomijo, bi brez dvoma že zdavnaj imeli orkester, ki ne bi nič zaostajal za tistimi orkestri v zamejstvu, ki imajo zavidljivo umetniško raven. Slovenci imamo mnogo nadarjenih glasbenikov, imamo dobre dirigente in nad vse hvaležno publiko, ki napolnjuje koncertne dvorane do zadnjega kotička. Samo denarja nam ne dajo, da bi mogli pokazati vse umetniške zmožnosti, ki so v nas. Jugoslovenci si lahko čestitajo k sadovom svoje »nacionalne, napredne« politike. Z zavistjo gledamo belgrajsko filharmonijo, ki dobiva bogate podpore od države in ki se je ravno zaradi te denarne pomoči povzpela že precej visoko. Tako kot slovenska tudi zagrebška filharmonija ni nič dobivala, dokler ni bila ustanovljena banovina Hrvaška, kjer Hrvatje vsaj delno sami lahko razpolagajo s svojim denarjem. Hrvatje so se takoj zavedli velike narodne in prosvetne važnosti prvovrstnega simfoničnega orkestra ter so svojo filharmonijo finančno močno podprli, tako da vsak mesec prireja popolnoma razprodane koncerte, s sporedi, ki stoje na evropski višini ter v izvedbi, ki je že precej dobra.

Samo mi Slovenci smo — kot skoraj v vseh drugih stvarih, tudi tu zapostavljeni. Kdor je slišal zadnji koncert ljubljanske filharmonije, je moral ugotoviti, kako slab zven ima ta orkester. Z njim se pred svetom pač ne moremo postaviti in tistim, ki si žele dobre glasbe, ne more dati polnega umetnostnega užitka.

Na sporedu koncerta Ljubljanske filharmonije dne 1. decembra t. l. sta bili dve slovenski izvirni simfonični skladbi. Glede Arničevega »Zapeljivca« je treba poudariti, da ima nekaj mest, ki zažemljejo po svoji harmonični in ritmični izvirnosti. Svoje mnenje o Blažu Arničju smo že povedali v »Sloveniji« 11. novembra t. l., ko smo poročali o njegovi simfoniji. »Pesem planin«. »Zapeljivca« ni presenetil s kakšnimi novimi momenti, ki bi šli izven okvira glasbenega izražanja, ki nam je znano že iz njegovih prejšnjih skladb. Arničeve nam doslej znane skladbe nimajo vsaka zase tipičnih izraznih načinov, pa bi se brez škode za značaj posamezne skladbe motivi iz ene lahko prestavili v drugo. Arničev slog se giblje v bližini Riharda Straussa, vendar je v iznajdbi motivov popolnoma samostojen in izviren. Mogoče se nam prihodnjič predstavi s skladbo, v kateri nam bo pokazal, da ima v sebi tudi tisto široko melodično linijo, ki odlikuje vse zares velike skladatelje.

Glede Škerjančeve »Mařenke« je treba reči, da ima Škerjanc veliko tehničnega znanja; barvitost in harmonično rafiniranost njegovega orkestra sta ves čas vzbujali zanimanje za skladbo, čeprav se muzikalni okus že nekaj časa odvraca od programske glasbe nazaj k absolutni.

Čajkovskega »Koncertna fantazija za klavir in orkester« ne spada med najbolj posrečena dela Čajkovskega. Posebno drugi stavek je preveč raztegnjen, tista polnokrvna melodična iznajdljivost, ki je večini njegovih del priborila svetovni sloves, je v tej fantaziji precej skromna, čeprav sta 2 ali 3 motivi, ki spadajo med njegove posrečene domisleke. Pianist Anton Trost je z blestečo tehniko odigral dosti težko skladbo.

Antonin Dvořák se je s svojo 5. simfonijo in s svojo komorno glasbo ter s Slovanskimi plesi postavil med reprezentante slovanske glasbe zraven Chopina in Čajkovskega. Čaru te glasbe se ne more nihče ustavljati, zato je Dvořák brezpogojno pri-

Dela slikarja Jakca

Po dveh letih je slovenski slikar Božidar Jakac spet priredil v ljubljanskem umetnostnem paviljonu razstavo svojih del in to portretov z oljnatimi barvami in portretnih risb, pastelnih pokrajin in pokrajin v temperi, ujedank in nekaj lesorezov. Vsega skupaj je razstavil 140 stvari z obrisi (skicami) vred je napolnil vse štiri dvorane umetnostnega paviljona. Vse portrete in pokrajina itd., razen 14 pastelnih pokrajin iz Prekmurja in Madžarske, ki so še iz lanskega leta, je Jakac izvršil letos. Jakac je nekakšen slovenski Lucca fa presto in je zraven Mateja Sternena najbolj plodovit slovenski oblikujoči umetnik. Jakac, povrh še pravi »globetrotler«, ki je obredel v prejšnjih časih veliko sveta, obvlada vse slikarske tehnike razen slikanja na presno.

Posebej je še treba omeniti, da zajemljejo Jakca tudi slovenske obmejne pokrajine, n. pr. Bela Krajina in Prekmurje, vleče ga pa tudi k morju.

Jakac ne postavlja v svojih delih problemov, ki jih ni ne v naravi ne v bistvu slikarstva in ki so le ali plod skazene domišljije, še bolj pa nasledek neznanja ali pa »literarnih« dozdev in osebnih umišljav — stvari, ki jih je današnji dan tudi v naši oblikujoči umetnosti za vsakim ogrom več kot zadosti. Jakčeva dela nimajo opravka z nobenimi »izmi in ne s« šolami, kar je oboje v takih časih pri umetnostnih pismonikih, katerih moč je v zverženih besednih periodah in primerjavah, ki se resnici tako malo prilagajajo kot pest na oko. Jakcu neki ljudje včasih očitajo »kič«. Mogoče Jakac včasih res poskuša, da bi bile njegove stvari ljudem bolj dopadljive, kakor je treba in so takrat v resnici njegova dela manj izrazna, vendar pa Jakac vselej pokaže tehnično znanje in dovršeno risanje, kar je podlaga vsaki slikarski umetnosti. Zaradi dovršene risbe in jasnega podajanja predmeta pa ga ljudje razumejo, zato imajo Jakčeve razstave veliki odmev med občinstvom ter njegova dela najdejo dosti kupcev.

Namen oblikujoče umetnosti je, da vpliva na gledalca neposredno z barvami, svetlobo in oblikovanjem, ne pa z narejenimi problemi.

Jakcu, ki je res mojster — kakor po ceni je sicer pri nas naslov »mojstra« — v risanih portretih je razstavil sedaj tudi 10 portretov, narejenih z oljnatimi barvami, med njimi tudi hudo idealiziranega Prešerna. Čeprav niso vsi na enaki višini, je pa treba poudariti, da portret »Moj oče«, ki je slikan v »asfaltnih« tonih, ki so bili v navadi na akademijah pred 60. in 70. leti, in pa portret gospe dr. L. (rumenomodro-temne barve) visoko presegata pri nas navadno raven v portretiranju. Med portretnimi risbami sta visoko nadpovprečna portreta jezikoslovca dr. Antona Breznika in gospe La Croix.

Izmed 27 pastelnih pokrajin iz ljubljanske okolice so »Kozolec« II (št. 27), »Pozno sonce« in pa »Jesen« najboljše. Ker so popolnoma skladne in realistično pojmovane. Nekaj izmed teh pokrajin je medlejših, ker so osrednja, n. pr. ajda, premalo izdelana in so videti trde. Iz Bele Krajine je raz-

stavljenih 20 pastelov. Mehke in zajemljive svetlobne efekte je dosegel Jakac posebno v »Viniški hiši«, v »Hiši v Radovici« in v pastelu »Zadnja luč« z večernim soncem razsvetljenim grajskem predčeljem. Prav tisto je dosegel v pokrajinskem pastelu »Prekmurska hiša« (vseh pastelov iz Prekmurja je 6) in pa v res pastelih iz Primorja (vseh je 13) in sicer v »Jutranjem soncu«, »Samotnem zalivu«, v popolnoma harmoničnem »Jutru«, pa tudi v pastelu »Iz Omišlja«. V prekmurskih motivih je podana enoličnost prekmurske pokrajine, n. pr. v pastelih »Mura« in »Milin na Muri I.« do kraja. Iz nekaterih motivov iz Primorja diha neposredni vtis morskega ozračja. Pastelnih pokrajin iz Madžarske je razstavljenih 8; v vseh »Ob blatnem jezeru« je hudo lepo zlita sivina vode z sivino neba. Med ujedankami pa zasluži vse pripoznanje »Jeseniška«.

Sedanjo Jakčovo razstavo je treba omeniti, ker je na njih precej del, ki daleč presegajo umetnostno raven, ki jo imajo sicer zelo številne razstave slovenskih oblikujočih umetnikov. Jakac zna doseči s priprostim sredstvi, ki jih daje pastelna tehnika, rave in resnične slikarske efekte.

—i.

Nova Adamičeva
knjiga

Naš rojak, sedanji ameriški pisatelj Louis Adamič je pred nekaj meseci izdal novo knjigo »From Many Lands« (Iz mnogih dežel). Knjiga opisuje doselnike, ki so prišli iz mnogih dežel v Ameriko, da tam najdejo če že ne sreče, pa vsaj neko bitno mogočnost, ki jim je te mnoge dežele starega sveta niso mogle dati; piše njihovo usodo ko so padli nenadoma v ta naradni sprimek in usodo njihovih družin in otrok. Izbral si je posamezne tipe teh izselnikov, ki jih predstavlja večinoma pod imišljenimi imeni. In kar je pri knjigi še prav posebno zanimivo, četudi tragično s stališča narodov, ki pošiljajo izselnike v novi svet: njen očitni namen je, kazati po eni strani pot, ki jo mora iti vsak doselnik, da se znajde v novem osredju in se mu čimprej pripravi, stare anglosaške naselneke pa opozarjati na korist teh novih prihajalcev in na njihov donos k ameriški omiki in blaginji. Iz vsega tega naj pa nastane enotna Amerika, ki jo propagira Adamič razen tega še v nekem posebnem obzorniku. In tako je slovenski izselnik Adamič ne samo po načinu in jeziku svojega pisateljskega dela, ampak tudi kot ameriški državljani razširjevalec nove prienačujoče ameriške misli, za katero mnogi stari naselniki nimajo pravega čuta in smisla.

NAŠ KNJIŽNI TRG

Zadnje tedne je izšlo več pomembnih novih knjig, na katere moremo opozoriti samo kot kronisti, ker jih nismo prejeli v omeno.

Mohorjeva družba je sredi tega meseca razpostavila svojim udom svoj letošnji red-

ni knjižni dar: Koledar za l. 1941 v običajni zunanji obliki in z enako vsebino kakor druga leta. 93. zvezek tradicionalnih slovenskih Večernic, v katerih pa letos ni originalne slovenske povesti, ampak A. Anžiča prevod povesti »Južna Zvezda« znanega francoskega pisatelja Julesa Vernaa. Poleg tega so dobili udje še leposlovno knjižico Stanka Cajnkara »V planinah«, 4. zvezek Meškove mladinske zbirke »Mladim srcem« in 16. snopič »Življenja svetnikov«. — Kot izredna publikacija (12. zvezek Znanstvene knjižnice, ki jo izdaja Mohorjeva družba) je izšla tehtna knjiga »Knjižnice in knjižničarsko delo«, ki jo je napisal bibliotekar v Univerzitetni biblioteki v Ljubljani dr. Avgust Pirjevec.

Slovenska Matica je poslala na knjižni trg kot 1. zvezek svoje nove zbirke »Vezana beseda«, ki smo na njo opozorili tudi v našem listu, blesteči Župančičev prevod Shakespeareove tragedije »Romeo in Julija«.

Nova založba je pred kratkim izdala »Zbrano delo Dragotina Ketteja« v eni knjigi, ki jo je uredil ter ji napisal uvod in opombe Francè Kobar.

Pri Jugoslovanski knjigarni pa je pravkar izšla zbirka novel Janeza Jalena »Previsi« in zbirka starejših mladostnih spisov Franceta Bevka »Mlada njiva«. V istem založništvu je izšel tudi prevod »Tragedije človeka« madžarskega pisatelja Imre Madacha, ki sta jo prevedla v slovenščino Vilko Novak in Tine Debeljak.

Pri založbi »Hram« je izdal dr. Ivo Šorli svojo avtobiografijo »Moj roman«, ki je bila nagrada z letošnjo »Prešernovo nagrado založbe Hram«. To je drugo delo, ki je bilo nagradeno s to nagrado. Prvi jo je dobil pred leti Miško Kranjec za svojo »Os življenja«.

Jezikovni kotichek

V XI. letniku »Lovca« se odlikuje sestavek »Priroda Slovenije« (na str. 315. do 328.) po rekordnem številu slovniških, stilističnih in logičnih napak. Za pisca je v kazala označena »Lovska zadruga«. Izbral sem približno eno petino pogrškov. — Naj pričenem z ljubo Plutovo Urško: Povečavalo se je risbe in slikale scenerije. Za take prireditve se rabi meseca. Da bi se ga pustilo na mestu. Da se činitelje obvesti: Da se je moglo vsak del zase sklopiti.

Moški spol namesto srednjega: Planinsko društvo, Muzejsko društvo in Dr. ostrorelcev so kolebali. Besede, ki se rabijo samo v množini, ne trpijo pred seboj glavnih števnikov; ni torej prav: med obema vratima (hotel je menda napisati med obojima vratoma). Perut je v tem spisu moškega spola: s svojimi peruti! Nezmišelnost je pisava: Maks Kozelj-a, M. Hafner-ju (a vendar: I. Kunavera, brez vezaja in brez ji) Krstna imena se seveda sklanjajo; torej je napak: notarju Mate Hafnerju. Mesnik namesto dajalnika: »Določeno Društvo... ustanovljenem l. 1562.« Prisiljeno starinsko je: »Ako se je izkazalo potrebnim« (beri: za potrebno). »Nadkrijevati« vrtno Srbom, ti pa Nemcem! Dvokolo za bicikel je tako barbarska zločerk, kakršna bi bila enokolo ali samokolo (prav: samokolnica). Da črevesje ni dobra tvorba, nam kažejo: drevje, podnebje, medoče... Čreva in črevje je več kot dovolj. Nekje gospode je bil neki ravnatelj izpodbudil; tem pravi naš pisec vzpodbujani. — Delo je bilo postalo usmerjeno — slov.: se je bilo usmerilo! »Delo strelišča, ki naj bi služilo za event. vršče se streljanje« (reci: če bi se vršilo kako str.). Velepotezen — slov. velikopotezen. »Stopnjavane terase« (drugih sploh ni); puške so »dekorativno krasile« prostor (vsako krašenje je dekorativno, ker lat. decorare = krasiti!). Kaj naj bo »kri-lato bebneča beseda«? — Grda razvada je raba zaimka isti, namesto osebnega zaimka: »Započeli so prireditve ter k uresničenju iste pritegnili slikarja G.« — prav: k nje (njenemu) uresničenju. Čudno je izražanje: »kar udobno služi ob času slabega vremena...«, kar je važnega vprašanja za lovca (prav: ... ob slabem vremenu...), kar je velike važnosti... Na 3 — 4 strani beremo: ogromno delo, ogromne dekoracije, ogromne scenerije, z ogromnimi rogovjem, z ogromnimi žrtvami... To je že pretirano pretiravanje!

—ABC—

Urednik in izdajatelj: Ivan Zorec, pisatelj v Ljubljani